

BİLGİ TOPLUMUNDA KAMUSAL ALAN

Aslı VAROL

Beykoz Lojistik Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı

ABSTRACT

Developments have been seen in the technology since from 1960s accelerated to the process about acquire and dissemination of information. In time, transition have been from industrial society to information society. In the information society that develops by the nets also the public sphere notion has a transformation. In this study, in the information society as a stage that occurred together with development of technology, Habermas's public sphere definition transition about 17th and 18th centuries have been discussed. This discussion aimed that reveal about the similarities of public sphere between in these centuries and today's information society.

Key Words: Information society, public sphere, technology.

ÖZET

1960'lı yıllardan itibaren teknolojide görülen gelişmeler bilginin elde edilmesi ve yayılması sürecini hızlandırmıştır. Zamanla sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçilmiştir. Ağlarla gelişen bilgi toplumunda kamusal alan kavramı da bir dönüşüm geçirmiştir. Bu çalışmada teknolojinin gelişimiyle birlikte bir aşama olarak ortaya çıkan bilgi toplumunda, Habermas'ın 17. ve 18. yüzyıllara ait kamusal alan tanımlamasının dönüşümü tartışılmıştır. Bu tartışma söz konusu yüzyıllar ve günümüz bilgi toplumundaki kamusal alanın benzerliklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi toplumu, kamusal alan, teknoloji.

GİRİŞ

Toplumlar zamana, çevre koşullarına ve ihtiyaçlara göre evrim geçirmektedir. Yaşanan değişimler toplumları şekillendirmekte ve geliştirmektedir. Zamanın getirdiği yeniliklerden özellikle de teknolojiden yararlanamayan

toplumlar geri kalmışlık çemberine sıkışmakta ve modern dünyanın bilgisine erişememektedirler.

Evrim geçirerek insana ulaşmış olan canlının araç yapma noktasına gelinceye kadar elde ettiklerinin önemli kısmı "biyolojik evrim" in ürünü olmakta ancak ağaçtan yere inen bu canlının

sistemli araç kullanmaya başlaması da “toplumsal evrim”in öneminin artmaya başladığının bir işareti olmuştur. Böylelikle araç yapmaya başlayarak insan niteliğini kazanan bu canlı, sonrasında araç yapmanın toplumsal yapıda yarattığı gelişmeler nedeniyle insanın yaşamında biyolojik evrimin rolünün ikinci sıraya inmesine ve toplumsal evrimin rolünün birinci sıraya geçmesine neden olmuştur. Biyolojik evrimden toplumsal evrime geçiş insanoglunun öğrendiklerini, henüz deneyimleme olanağına sahip olamamış gelecek nesillere aktarmasını, yani deneyimin bilgi birikimi ve bilgi iletişimi ile gerçekleştiğini göstermektedir. (Şenel, 1999: 14-15)

Bilgi, teknolojinin gelişmesine, teknoloji de bilginin yayılmasına neden olmuştur. Birbirine içkin bu iki kavram toplumların dönüşümünde zamansal düzlemde etkili olmuştur. Bilgiye sahip ve onu yöneten toplumlar teknolojinin beşiği haline gelmiş ve bilgi teknolojilerinin gelişemediği toplumlara hükmeder olmuştur. Bir zamanların ekonomik ve politik savaşları, teknoloji savaşlarına dönüşmüş, teknoloji iktidarın kendini yeniden üretme biçimi haline gelmiştir.

İletişim ve enformasyon tabanına dayanan olgu ve süreçler toplumsal yapıyı gittikçe daha fazla belirler olmuştur. 1960’lı yıllardan sonra ortaya çıkan gelişmeler önemli ölçüde toplumsal dönüşümlere yol açmıştır. (Atabek, 2001: 143)

Kamusal alan da bu bağlamda yeniden düşünülmesi gereken bir durumdadır. Çünkü sanal ortama taşınan bilgi ve enformasyon paylaşımı ve bunlar üzerine tartışma alanı sanal ortamda günden güne büyümektedir.

I. TOPLUMSAL EVRİMİN GÜNÜMÜZDEKİ HALKASI: BİLGİ TOPLUMU

Toplumlar evrim geçirerek ilkel toplumlardan tarım toplumuna, tarım toplumundan sanayi toplumuna son olarak da sanayi toplumundan bilgi toplumuna dönüşmüştür. Bilgi toplumu, diğer toplumlardan farklı olarak, bilgi ve

iletişim teknolojilerinin gelişimi ve bu teknolojileri üretecek ve kullanabilecek insana ihtiyaç duyan bir toplum biçimidir.

Drucker’e göre bilgi, günümüzdeki anlamlı tek kaynaktır. Geleneksel üretim faktörleri olan toprak, emek ve sermaye, bilgi olduktan sonra kolaylıkla elde edilebilirler ve bu nedenle ikinci plana gerilemişlerdir. Bu yeni anlamdaki bilgi de işe yarayan, sosyal ve ekonomik sonuçlar getiren bilgidir. (Drucker, 1993: 66)

Bilgi toplumu bir aşama olarak, 1950 ve 1960’lı yıllardan itibaren ABD, Japonya ve Batı Avrupa ülkesi gibi gelişmiş ülkelerde bilgi teknolojilerinin günden güne gelişmesi ve kullanımının artması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu aşama gelişmiş ülkelerde bilgi ve bilgi teknolojilerinin gelişimine bağlı olarak tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin yanı sıra eğitim, sağlık ve iletişim gibi alanlarda da kullanılabilir. (Aktan ve Tunç, [t. y.], <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/bilgi-toplumu/bilgi-toplum-dogusu.htm>, Erişim Tarihi: 28.12.2008)

Bilgi toplumu kavramı ilk kez 1975’te, o dönemde en zengin 24 ülkenin oluşturduğu Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü (OECD) tarafından kullanılmıştır. Dört yıl sonra Avrupa Topluluğu Bakanlar Kurulu da bilgi toplumu kavramını onaylamış ve deneysel olarak beş yıllık bir programın (FAST – Forecasting and Assessment in the Field of Science and Technology) anahtar sözcüğü yapılmıştır. (Bjorn – Andersen vd., 1982 aktaran Mattelart, 2004: 88)

Avrupa Birliği (AB) “bilgi politikaları” teriminin yerine “bilgi toplumu” terimini kullanmaktadır. Bu tercih belki de yaşanan dönüşümün sadece bir altyapı sorunu olmadığını aynı zamanda yeni bir yaşam biçimi olduğu üzerine vurgu yapmak içindir. (Fenerci, 2004: 88)

Bilgi toplumu yeni teknolojilerin gelişmesi nedeniyle bilgi sektörünün, bilgi üretimi ve bilgi sermayesinin ve nitelikli insan etmeninin ön plana çıktığı, eğitimde sürekliliğin arandığı, iletişim

teknolojileri, bilgi otoyolları ve elektronik ticaret benzeri teknolojik gelişmeler yoluyla toplumu, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal bakımdan sanayi toplumunun ilerisine taşıyan bir aşamadır. (Aktan ve Tunç, [t. y.], http://www.canaktan.org/yeni-trendler/bilgi-toplumu/bilgi_toplumu-ozellik.htm, Erişim Tarihi: 29.12.2008)

Teknoloji, bir mal veya hizmeti üretmenin toplumsallaşmış bilgisi olarak tanımlanmaktadır. Yani teknoloji herhangi bir şeyi elde ederken gerekli olan üretme bilgisinin toplumsal bir bağlamda oluştuğunu ve kullanıldığını işaret etmektedir. (Atabek, 2001: 17-18) Bu bağlamda teknolojinin temelinde aslında bilgi yatmaktadır. Bu bilgi gelişerek ekonomik, siyasal, hatta sosyo-kültürel dönüşümlere neden olmaktadır. Teknoloji ve onun bilgisi yeni bir yaşam biçimi dayatmakta, adeta dünya düzenini yeniden kurmaktadır.

İleri enformasyon teknolojisinin günümüz insanına, insanın yeni durumlara intibak etmesi, farklı kültürlerle tanışması, onlarla diyaloga geçmesi, totaliter siyasal yapıların bilgi üzerinde kurdukları tekelleri kırması ve toplumdaki demokrasi kültürünün artmasına katkıda bulunması, dünyadaki gelişmeleri izleme ve bu gelişmeler doğrultusunda bir hayat duruşu belirleme gibi yararlar sunması, önemli kazanımlarındandır. (Şan ve Hira, [t. y.], http://www.sosyoloji.sakarya.edu.tr/bilgi_toplumu_ve_kamusalligin_ifsasi.pdf, Erişim Tarihi: 23.01.2009)

Tarihsel sürece bakıldığında, 1949'da bir mühendis olan C. E. Shannon iletişimin matematiksel kuramını oluşturmuştur. Bilginin tanımı fiziksel, nicel ve istatistiktir. Sorun bilginin niceliğidir. Bu sorun olasılıklar hesabıyla ilgilidir; bir göndericiden bir gönderilecek olana ulaşmak için telgraf, o dönemde iletişimin en hızlı ve bedel bakımından da en etkili kodlamasını oluşturmaktadır. (Mattelart, 2004: 48-49)

1965'te Washington, özgür dünya ülkelerine adı International Telecommunications Satellite Consortium (Intelsat) olan ve bir bilgi gönderici modeli olan küresel çaptaki ilk iletişim sistemini önermiştir. Yetmişli yılların başında uzay yarışının sona ermesiyle, Amerika – Sovyetler arasındaki ilişkilerin yumuşaması ve yakınlaşmasıyla teknolojiler sivilleşmiş ve iletişim devrimi sloganını destekler hale gelmiştir. (Mattelart, 2004: 48)

Mattelart'a göre, çağdaş toplumların yaşadığı sorunlar karşısında artık kaba güç kullanılmamaktadır. Hücumbot diplomasisinin yerini ağların diplomasisi almaktadır. Ortaya çıkan yeni teknik-elektronik oyun, ABD'nin dünyanın diğer ülkeleriyle sürdürdüğü ilişkileri yeniden tanımlamaya götürmüştür. Amerikan toplumunu ekonomik ve kültürel anlamda çerçevelemek zamanla zorlaşmakta ve Amerika Birleşik Devletleri tarihin ilk küresel toplumu olma özelliğini kazanmaktadır. Böylelikle de dünya genelinde küresel toplumun bir habercisi haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı bu teknik-bilimsel devrim, insanlığın imgelemine büyülemekte ve daha az gelişmiş ulusları bu buluş merkezine uymaya ve onun tekniklerini, yöntemlerini ve yönetim uygulamalarını almaya doğru kışkırtmaktadır. (Mattelart, 2004: 73-74)

Yetmişli yıllardan itibaren yeni teknolojilerin meydan okumasına yönelik olarak Japonya'nın oluşturduğu strateji büyük endüstriyel ülkelerin dikkatini çekmiştir. Japan Computer Usage Development Institute (Jacudi) "bilgi toplumunu" (Jôhō shakai) 2000 yılının ulusal amacı olarak belirleyen bir tasarı hazırlamıştır. Bu tasarı gelecekteki toplumun; bir devletin verileri merkez bankası, uzaktan erişimli tıbbi sistemler; akılcı programlanmış ve işletilen bilişimsel bir akıl durumunu geliştirebilecek bir öğretim sistemi, çevre kirliliğine karşı önlem alan ve çevre kirliliği ile savaşılan bir sistem, işçilerin yeniden eğitimi için bir merkez gibi ana hatları bulunmaktadır.

Bunun arkasında bilgisayar kent modeli vardır. Bu kent modelinde, trafik akışlarının otomatikleştirilmiş yöntemiyle bir demiryolu ağı ve bilgisayarlarca yönetilen iki kişilik taşıtlarla görevlisi yokmuş gibi görünen ve manyetik kartlarla ödeme yapılan hipermarketler, bilgisayarla ayarlanan sıcaklık düzeni ve ev terminalleriyle donatılmış bir durum söz konusudur. Görüldüğü gibi Japonya'nın bilgi toplumuna hayranlığı söz konusudur ve zamanla Japon firmalarının bellekler alanında oldukça geliştiği görülmektedir. (Mattelart, 2004: 77-79)

Türkiye'de 2003 yılının Mart ayında Devlet Planlama Teşkilatının bünyesinde oluşturulan Bilgi Toplumu Dairesi, bilgi ve iletişim teknolojisi ve politikaları ve mevzuatının Avrupa Birliği müktesebatı çerçevesinde gözden geçirilerek düzenlenmesi, vatandaşları bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla kamusal alandaki karar alma süreçlerine katılmasını sağlayacak araçların geliştirilmesi, kamu idaresinin şeffaf ve hesap verebilir bir hale getirilmesi, kamu hizmetlerinin sunumunda bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılması, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması ve aynı zamanda bu alanda kaynak israfının azaltılması, özel sektör faaliyetlerine de bu bağlamda ışık tutulması gibi amaçları içeren –e Dönüşüm Türkiye Projesi'ni yönetmekte, kamu kurumlarının bilgi ve iletişim teknolojileri yatırımları bakımından bir eşgüdüm sağlanması, bilgi toplumuna giden yolda stratejilerin belirlenmesi hedefiyle gerekli çalışmaları yapmak amacıyla oluşturulmuştur. (Bilgi Toplumu Dairesi, <http://www.bilgitoplumu.gov.tr/edtr.asp#2>, Erişim Tarihi: 04. 03. 2009)

Gelişmiş toplumlar küreselleşme sürecinde bilgi veya yenilik rantı elde edecekleri dönüşümleri gerçekleştirmiş ve böylelikle zenginleşmişlerdir. Gelişmekte olan toplumlar ise bu rantın aktarıldığı bir karşılıklı bağımlılık sürecinin içerisinde olduklarıdır. (Erdut, 2002: 14) Bununla birlikte, enformasyon toplumu aşamasında bilişim uzmanları ve sayısal ağ

çalışanları gibi “kaynak” niteliğine sahip olanlar birikim sürecinin kapsamındaki iktidar ilişkilerinin hizmetinde veya onun bir parçası değilmiş gibi ellerindeki bilgi üzerinden teknik bir ilişki haline gelmiş emek-değer yaratma sürecinde yönetici sınıf rolü oynama hakkını da kazanmaktadırlar. (Törenli, 2005: 153)

Görüldüğü gibi bir zamanların iki kutuplu dünyası da bilgi teknolojisi ile bir evrim geçirmektedir. İdeolojik kutuplaşma yerini teknolojik bir kutuplaşmaya bırakmış hatta bilgi teknolojisi kendisi bir ideoloji halini almıştır. Gelişmiş ülkelerin ileri enformasyon teknolojileri hem kullanım alanını genişletme çabasına girmiş hem de eskinin savaş yoluyla yaptığı fetihleri teknoloji yoluyla yapar olmuştur.

II. HABERMAS'IN KAMUSAL ALANI

The Structural Transformation of the Public Sphere (Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü) Habermas'ın (1989) 1960'lı yıllarda yazılmış doktora tezidir. 1970'li ve 80'li yıllar süresince fazla gün ışığına çıkmayan bu metin 1990'lı yıllarda güçlü bir entellektüel çevre tarafından yeniden keşfedilmiştir. (Smith, 2005: 73)

Habermas toplantıları, kapalı toplumlarınkinden farklı olarak herkese açık olduğunda aynı kamusal yerlerden ya da kamusal binalardan söz edilmesinde olduğu gibi “kamusal” olarak adlandırmaktadır. Devlet “kamu erki” olmakta ve bu sıfatını da kendi hukukuna tabi olanların ortak kamusal selametini sağlama görevine sahip olması nedeniyle kazanmaktadır. Kamu kendisini özel alandan ayrı bir alan olarak ortaya koymakta ve bazen devlet organları bazen de halka iletişim hizmeti veren basın gibi medya unsurları “kamusal organlar” olarak görülmektedir. (Habermas, 2003: 58-59) Kamusal topluluk ise özel varlıkların karşıt anlamlısı halinde, kamu gücünü işaret etmektedir. Özel ise devlet aygıtının dışında olmayı ifade etmektedir. (Habermas, 2003: 71)

Kamusal alan, sosyal ve politik sorunların çözümü amacıyla kişiler arasında değerler ve ölçütler üzerinde anlaşmaya varılma imkanının bulunduğu kamusal yaşam alanıdır. (Habermas, 1974 aktaran Mutlu, 2004: 164) Kamusal alan, liberal siyasal düzenin feodal düzenin yerine geçtiği dönemde bireylerin toplulukla ilgili kamusal sorunları ve konuları tartışmak üzere biraraya geldikleri alandır. (Mutlu, 2004: 164)

18. yüzyılda Almanya’da kamu mal mübadelesinin ve toplumsal emeğin alanı şeklinde kendi yasalarına göre kurumlaşmış olan bir “burjuva toplumu” kavramı olarak şekillenmektedir. Roma döneminde kamusal hayat, pazar meydanında, agorada cereyan etmektedir ve mekansal olarak da bağlanmış değildir. Kamu bu dönemde mahkeme ve meclis görüşmeleri halini alan müzakerelerde (lexis) ve savaş veya savaş oyunlarındaki ortak eylemde de (praxis) oluşmaktadır. Yunanlılar’da kamu, özel alanın karşısındaki bir özgürlük ve istikrar dünyasıdır. Herşey kamunun ışığında açığa çıkmakta ve herkesin gözüne kamuda görünmektedir. Meseleler vatandaşlar arasında geçen konuşmalarda dile getirilmekte ve şekillenmekte ve aynı zamanda eşitler arasındaki çatışmada en iyi olan da ortaya çıkmakta, gerçek özüne bürünmektedir. (Habermas, 2003: 59-60)

13. yüzyıldan itibaren İtalya’nın kuzey şehirlerinden Batı ve Doğu Avrupa’ya yayılıp, öncelikle Flaman antrepo merkezlerini ardından da uzak ticaret yollarının kesişme noktalarında bulunan büyük fuarları meydan getiren ilk dönem finans ve ticaret kapitalizmi yeni bir toplumsal düzenin doğuşunu sağlamıştır. Bu yeni düzenin unsurları ilk önce eski egemenlik düzeninin unsurları ile bütünleşmiştir. Böylelikle burjuva hümanizmi aristokratik saray geleneğine uyum sağlayabilmiştir. Erken kapitalist dönem uzun mesafeli ticaretle birlikte mal ve haber dolaşımını da yaratmıştır. Haber dolaşımı mal dolaşımının ardından yaygınlaşmıştır. Çünkü, pazardan kaynaklanan ticari muhasebe ihtiyacı ticaretin

yaygınlaşması nedeniyle zamanla uzaktaki gelişmeler hakkında daha fazla bilginin elde edilmesini gerektirmiştir. Bu nedenle 14. yüzyıldan itibaren eski ticari mektup dolaşımı profesyonel bir haberleşme sistemine dönüşmüştür. Tüccarları kendi amaçları için örgütleyen ilk postalar belirli günlerde yollanan kuryelerle başlamıştır. Büyük ticaret şehirleri zamanla haber dolaşımının da merkezi haline gelmiştir. (Habermas, 2003: 76)

Habermas’a göre siyasal işlevi olan bir kamu ilk olarak 18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Devlet erkinin kararlarına etki etmek isteyen güçler taleplerini bu forum önünde meşrulaştırmak için akıl yürüten kamusal topluluğa yönelmişlerdir. Böylelikle zümre meclisi modern bir parlamentoya dönüşmüştür. Zamanla gelişen parlamenterleşme, siyasal işlevi olan kamunun bir devlet organı olarak yerleşmesine neden olmuştur. (Habermas, 2003: 135-137)

Siyasal kamu alanı Habermas’a göre iki ayrı süreci buluşturmaktadır. Bunlardan birincisi, meşru iktidarın iletişimsel yoldan meydana getirilmesi iken ikincisi, medya iktidarının sisteme kitlesel sadakat, rağbet ve itaat üretmek için manipülatif kullanımınıdır. (Habermas, 2003: 51)

Burjuva kamusu, devlet ve toplum arasında bir alanda ancak her zaman özel alanın bir parçası olarak gelişmiştir. Burjuva toplumunda kamu kendisini kamusal topluluk olarak birararaya gelmiş özel şahıslar şeklinde göstermektedir. (Habermas, 2003: 93)

Habermas, 18. yüzyılda Avrupa’da kamunun kendini kamuoyunun taşıyıcısı şeklinde örgütleyen, düşünce ve kanaatlerin serbestçe dolaşmaya başladığı, özel ekonomik çıkarlardan ve devletten bağımsız “burjuva kamusal alanı” şeklinde adlandırılan bir alanın ortaya çıktığını söylemektedir. (Kejanlıoğlu, 2005: 255)

Özgürlüklerini özel alanda alan bireyler herkes tarafından erişilebilen kamusal alanda

biraraya gelerek bir kamusal birlik oluşturup toplumla ve devletle ilgili herkesi ilgilendiren konularda devlete karşı, ortak iyilik adına, rasyonel eleştirel bir şekilde tartışma ortamı yaratarak karar üretmektedirler. (Habermas, 1979: 198-199 aktaran Kejanlıoğlu, 2005: 257)

17. yüzyıl Fransa'sında kamu kapsamında olan sanat ve edebiyat izleyenleri, tüketenleri ve eleştirenleri içermekte, kamudan anlaşılan ise de saray, yüksek burjuvazi ve Paris tiyatrolarını dolduran şehrli soylulardı. Yani kamusal topluluk saray ve şehri içermekteydi. Bu çevre aristokratik nitelikli ahabplık ilişkileri şeklinde prensin şölenleri düzenlediği ve bir mesen gibi ressamı, şairleri çevresine topladığı saray salonuydu. 18. yüzyılda İngiltere'de, etkili çevrelere katılabılme yolunu açan orta sınıfın geniş kesimlerini, zanaatkarları ve küçük esnafı da kapsayan ekonomik, siyasal ve edebi tartışmaların yapıldığı kahvehanelerin kamusal bir alan olarak ortaya çıktığı görülmüştür. (Habermas, 2003: 98-101)

Bu dönemde Almanya'da sarayın temsili kamusalılığı ve burjuva kamusalılığının yerini tutacak bir şehir yoktur. Ancak Almanya'da bunlara benzeyen durumlar 17. yüzyılın eski sohbet topluluklarında ve yemek davetlerinde biraraya gelen topluluklarda görülebilmektedir. Bunlar elbette ki kahvehaneler ve salonlar kadar yaygın ve etkili değildiler ve siyasal pratikten de salonlara göre fazla yalıtılmış durumdaydılar. (Habermas, 2003: 103)

Akşam yemeği davetleri, salonlar, kahvehaneler her ne kadar birbirlerinden farklı olsalar da üçü de özel şahıslar arasında süreklilik kazanabilecek bir tartışmayı örgütlediklerinden dolayı bazı kamusal ölçütlere sahiptirler. İlk olarak statüleri yok sayan bir toplumsal ilişkiler dizgesi görülmektedir. Kamusal topluluk fikri ilk olarak kahvehanelerle, salonlarla ve cemiyetlerle gerçekleşmemiş olsa bile, bunlarla kurumlaşmış, nesnel bir iddia halini almış ve etkinlik kazanmıştır. İkinci olarak, söz konusu kamusal topluluk içinde yürütülen tartışma o zamana kadar tartışılmamış bir takım alanların

sorunsallaştırılmasını gerektirmektedir. Böylelikle kamusal topluluğun eleştirel bir şekilde ele aldığı "genel" sorunlar ortak bir tartışma alanı haline gelmektedir. Üçüncü olarak ise, kültürü meta biçimine getiren ve onu tartışılmaya uygun bir kültür haline getiren kamusal topluluk, dışa kapalı olmayan bir nitelik kazanmaktadır. Böylelikle kamusal topluluk dışlayıcı bir klik olmaktan çıkarak kapsayıcı bir hale gelmektedir. Kamusal topluluk içinde herkes tartışmaya dahil olabilmektedir. (Habermas, 2003: 105-107)

Batı Avrupa'da gerek salonlarda gerekse kahvehanelerde gerekse de davetlerde ortaya çıkan düşünce ve kanaatler serbestçe dolaşıma geçmeye başlamış ve böylelikle burjuva kamusal alanı denilen yeni bir kamusal alan ortaya çıkmıştır. (Bektaş, 2000: 247-248)

Bu durum Habermas'a göre 19. yüzyıl ortalarına kadar sürmüş fakat sonra burjuva kamusal alanının nitelikleri değişmeye başlayınca 20. yüzyılda sosyal refah devleti kitle demokrasisindeki kamusal alana dönüşmüştür. (Bektaş, 2000: 248)

Zamanla kitap üretiminin; genişlemesi, profesyonelleşmesi ve yeni okur tabakalarına seslenmesiyle, örgütlenme, dağıtım ve tüketim yapılarıyla birlikte içerik açısından da değişime uğrayan gazete ve basın kamusalılığın da altyapısının değişime uğramasına neden olmuştur. Bu altyapı diğer bir değişimi, elektronik kitle iletişim araçlarının artması, reklamın önem kazanması, eğlence ve bilgilenmenin birbirinin içine girmesi, her alanda artış gösteren merkezileşme ve liberal dernekçilik ve yerel kamusalılıkların çöküntüye uğramasıyla yaşamıştır. (Habermas, 2003: 31-32)

III. BİLGİ TOPLUMUNDA KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ

Bilgi ve iletişim teknolojileri bireylere yeni tartışma olanakları sunmaya başlamıştır. Artık güncel, sanatsal, ekonomik, eğitimsel ya da siyasal

olmak üzere bir çok konuda bireyler sanal ortamda biraraya gelerek mekansız ve kimliksiz olarak fikirlerini öne sürmekte, gruplar oluşturabilmektedir. Geçmişin salonları ve davetleri zamansız ve mekansız olarak web üzerinde oluşmakta ve tüm dünyaya açılabilir.

Bloglar, sosyal ağlar gibi sanal oluşumlar bireylerin biraraya geldiği, tartışma ortamı yarattıkları yerlerdir. Bunlar elbette ki bilgi toplumunun bir ürünüdür. Habermas her ne kadar 17. ve 18. yüzyıllardaki kamusal alan tanımlamasının 19. ve 20. yüzyıllarda özellikle kitle iletişiminin gelişimiyle dönüşüm yaşadığını belirtse de ayrıntılı olarak bakıldığında günümüzdeki sanal kamusal alan, salon kamusal alanıyla benzerlik göstermektedir.

Yukarıda belirtilen üç özet noktaya geri dönecek olursa, 17. ve 18. yüzyıl kamusal alanında statüleri yok sayan bir toplumsal ilişkiler dizgesi görülmektedir. Sanal ortamdaki tartışma ve forumlarda da bireylerin statüleri önemsizleşmekte ve hatta gerçek kimlikleri bile aranmamaktadır. Bireyler sadece tartışma ve forum gruplarına katılmakla kalmamakta, internet üzerinden mal ve hizmet satın alabilmekte ya da satabilmektedir. Örneğin, bilgisayar ekranı aracılığıyla ister kilometrelerce uzaktaki isterse bir sokak ötedeki bir evi görmekte, özelliklerini ve fiyatını öğrenebilmekte, diğer seçeneklerle karşılaştırma yapabilmektedirler.

İkinci olarak, kamusal topluluk içerisinde yürütülen tartışma o zamana kadar tartışılmamış bir takım sorunlar olmakta ve bunlar genel sorunlar haline almaktadır. Bireyler sanal tartışma ortamlarında kendilerini ve diğerlerini ilgilendiren hatta bağlayan konularda bilgi ve görüş alışverişi yapmaktadırlar. Böylelikle sorun sadece onu ortaya atan kişilerin değil tartışmaya giren tüm kişilerin dikkatini çekmekte ve onları da görüş bildirmeye ve konuyu bir sorun olarak kabul etmeye götürebilmektedir.

Üçüncü olarak kamusal topluluk kültürü bir meta haline getirerek onu da tartışmaya açmaktadır. Aynı sanal tartışma grubunun içerisinde olan bireyler kültürel alanı da sorgulayabilmektedirler. Hatta belirli kültürel eleştiriler yapabilmektedirler. Kendi tercihlerini de açıklayabilmektedirler. Aynı zamanda 17. ve 18. yüzyıldaki burjuva kamusal alanında olduğu gibi bilgi toplumunun sanal kamusal alanı da internet teknolojisini kullanan tüm kullanıcıları kapsar hale gelmektedir.

İnternet tarafından oluşturulan yeni sosyal etkileşim biçimleri karşımıza toplumsal ve kişisel anlamda iki şekilde çıkmaktadır. Bu bağlamda iki türlü kimlik inşası ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi şahıs kimliği diğeri ise kolektif kimliktir. Şahıs yani tek kimlik, kişinin mutlak karakteristiği ve potansiyelinden oluşmaktadır. Kolektif kimlik ise, bir kişinin bir gruba üye olmasıyla, bir topluluğun parçası olması duygusuna bağlı olarak kazandığı kimliktir. (Tubella, 2005: 257)

Burjuva kamusal alanında bireyler ait oldukları sosyal ve ekonomik grubun kimliğindedirler. Dolayısıyla günümüz bilgi toplumu kamusal alanındaki bireyler de sanal ortamda teknolojiyi kullananlar ve kullanmayanlar arasındaki ikilikte toplumsal kimliklerine sahip olmaktadır. Çünkü sanal ortamdaki kamusal alanda yer alabilmek için bu teknolojiyi bilmek ve kullanmak gereklidir. Bu ayrım sadece bireyler düzeyinde değil aynı zamanda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında da bir kimliklendirmeye neden olmaktadır.

Bilgi toplumu iletişim-bilişim devriminin somut bir görüntüsüdür. Bilgi toplumunda bilgi teknolojileri sosyal değişme arasındaki ilişkiler ve değişimler iki noktada görülmektedir. Bunlardan birincisi, bilişim teknolojilerindeki değişim ve hız sosyal yapıyı çok hızlı bir değişim sürecine soktuğunu göstermektedir. İkincisi, sosyal değişimin bu çok hızlı değişimi bireysel ve toplumsal hayatın hızla parçalanmasına neden olmaktadır. Bu parçalanmalar hem bireyde hem

onun aile hayatında hem de eğitim alanı, siyasal alan ve hukuksal alanda da görülebilmektedir. (Kocacık, 2003: 8)

İnternet üzerinde gerçekleştirilen iletişim biçimleri dört tanedir. Bunlardan birincisi; e-mail gibi kişiden kişiye giden eş zamanlı olmayan iletişim, ikincisi; usenet ve e-grup gibi bir çok kişi arasındaki eş zamanlı olmayan iletişim, üçüncüsü; chat gibi bir kişiden bir kişiye ya da daha çok kişiye veya çok sayıda kişi arasındaki eş zamanlı olmayan iletişim ve dördüncü olarak da web gibi bir kişiden çok sayıda kişiye veya çok sayıda kişi arasındaki iletişimdir. (Morris ve Ogan, 1996: 42-43 aktaran Atabek, 2001: 116) Son olarak, bilgi toplumunun kamusal alanının burjuva kamusal alanından en önemli farkının aslında zaman düzeyinde olduğu söylenebilmektedir. Çünkü internet ortamında iletişim eş zamanlı olmak zorunda değildir. Ancak salonlarda biraraya gelen bireyler aynı zaman içerisinde toplanmakta ve aynı zaman içerisinde kamusal bir tartışma ortamı yaratmaktadır.

Bazı analizciler, yeni medyanın demokratik bir potansiyele sahip olduğunu belirtmektedirler. Bu kişiler, yeni medyanın, “elektronik şehir” toplantısı gibi yeni yönetim şekillerini olanaklı hale getirdiğini ifade etmektedirler. (Edles, 2006: 99) Başka bir grup ise, interaktif teknolojinin yalıtılmış durumda olan, kırsalda yerleşim gösterenlerin ve engellilerin, erişemedikleri kaynaklara daha geniş bir erişim sağladığına ve başka şekilde marjinal duruma gelmiş, alt konumdaki kişilerin chat gruplarında ve başka sanal topluluklarda bir engelle karşılaşmadan ya da utanç yaşamadan yer aldıklarına işaret etmektedirler. (Starr, 1996 aktaran Edles, 2006: 99)

Siyaset bilimciler ve iletişim bilimciler bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklar ve kapasite artışının bir devrime yol açtığına işaret ederek özellikle de internetin günümüzde ideal bir kamusal alan işlevine sahip olduğunu belirtmektedirler. (Mutlu, 2006: 250)

Habermas, Meyrowitz'in 1985 tarihli “*No Sense of Place*” (Yer Duygusu Yok) adlı eserinde, enformasyon çağının özelliklerinin aslında en ilkel toplumsal ve siyasal biçimler olan avcı ve toplayıcı toplumlarla benzerlik gösterdiğine işaret ettiğini bildirmektedir. Çünkü avcı ve toplayıcı topluluklar da aynı göçebelerde olduğu gibi yaşadıkları bölgeye karşı bir sadakat duygusuna sahip değillerdi. Bu demek oluyor ki avcı ve toplayıcı toplulukların mekan duygusu çok azdı. Ve bu nedenle avcı ve toplayıcı toplumlar ve elektronik toplumlarda sınırların olmayışı ilginç bir paralellik göstermektedir. (Habermas, 2003: 54-55)

SONUÇ

Mattelart ağların toplumunun, emperyal zamanların etnik merkeziliğine son vermediğini aksine teknolojinin Irak krizinde olduğu gibi sorunu çözmekten çok yerini değiştirdiğini belirtmektedir. (Mattelart, 2004: 124-125) Ancak bununla birlikte yeni teknolojilerin becerikli iletişim araçlarını ortaya çıkarması ve bu araçların enformasyona erişimini ve enformasyonun dağıtımını kolaylaştırdığı hatta demokratikleştirdiği görülmektedir. (Atabek, 2001: 134)

Teknolojinin gelişimi toplumsal yapıyı olduğu gibi ekonomiyi de etkilemektedir. Yeni ekonomi, yeni iletişim şekilleriyle toplumda bir üst belirleyen halini almaktadır. Toplumsal yapı yeni iletişim teknolojileri ile daha fazla parçalanmakta, bireyselleştirilmektedir. Özgürleşme olarak sunulmakta olan tüm imkanlar sayesinde toplum daha da çok bölünmeye uğramaktadır. Böylelikle toplum, parçalanmış bir yapıya dönüşmekte ve teknoloji kullanılarak daha çok baskı altında tutulmaktadır. (Çoban, 2006: 276)

Bilgi toplumu bireyi gerçek kamusal alandan kopararak sanal bir kamusal alana çekmektedir. Kamusal alan aslında siyasi ve hukuki bir kavramdır. Ancak sanal ortamda bu niteliğine ne kadar sahip olduğu da tartışmalıdır. Görüldüğü gibi bireylerin bir salon ya da bir

kahvehane içerisinde toplanmasıyla ortaya çıkan kamusal alan artık dünyanın bir ucundan diğer ucuna kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla zaman ve mekan hatta dil ve ideoloji sınırları ortadan kalkmıştır. Siyasi, kültürel, ekonomik ya da toplumsal olaylar hakkında konuşabilmek için insanların bir araya gelmesini sağlayan ağlar ve bu ağların ucundaki elektronik aygıtlar yeterli olmaktadır. Bu büyük değişim devlet ve sermayeden bağımsız bir şekilde yaratılan tartışma ortamını, yani kamusal alanı ortadan kaldırmamıştır.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. Can, Mehtap Tunç; (t.y), “Bilgi Toplumu ve Özellikleri”, http://www.canaktan.org/yeni-trendler/bilgi-toplumu/bilgi_toplumu-ozellik.htm, Erişim Tarihi: 29.12.2008. (C. Can Aktan ve Mehtap Tunç, “Bilgi Toplumu ve Türkiye”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat, 1998, 118-134)
- _____ ; (t.y), “Bilgi Toplununun Doğuşu ve Gelişimi”, <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/bilgi-toplumu/bilgi-toplum-dogusu.htm>, Erişim Tarihi: 28.12.2008. (C. Can Aktan ve Mehtap Tunç, “Bilgi Toplumu ve Türkiye”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat, 1998, 118-134)
- Atabek, Ümit; (2001), **İletişim ve Teknoloji**, 1. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 157s.
- Bektaş, Arsev; (2000), **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, 2. bs., Bağlam Yayınları, İstanbul, 272s.
- Bilgi Toplumu Dairesi; (2009), <http://www.bilgitoplumu.gov.tr/edtr.asp#2>, Erişim Tarihi: 04.03.2009.
- Çoban, Barış; (2006), “Yeni Emperyalizm Çağında Yeni Medya: Küreselleşme Sürecinde Medya Eleştirisi”, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı, 1-3 Kasım 2006, İstanbul, ss.: 272-279.
- Drucker, Peter F.; (1993), **Kapitalist Ötesi Toplum**, çev: Belkis Çorakçı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 303s.

- Edles, Laura Desfor; (2006), **Uygulamalı Kültürel Sosyoloji**, çev: Cumhuriyet Atay, 1. bs., Babil Yayınları, İstanbul, 354s.
- Erdut, Zeki; (2002), **Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye / Küreselleşme Bağlamında**, 1. bs., Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 246s.
- Fenerci, Tülay; (2004), “Bilgi Politikaları Açısından Kapitalist Ekonomik Sistemde Bilgi Toplumu Olgusu”, **Bilgi Dünyası**, 5 (1), ss.: 74-92.
- Habermas, Jürgen; (2003), **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, çev.: Tanıl Bora, Mithat Sancar, 5. bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 414s.
- Kejanlıoğlu, D. Beybin; (2005), **Frankfurt Okulu'nun Eleştirel Bir Uğrağı: İletişim ve Medya**, 1. bs., Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 299s.
- Kocacık, Faruk; (2003), “Bilgi Toplumu ve Türkiye”, **C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs 2003, Cilt: 27, No: 1, ss.: 1-10.
- Mattelart, Armand; (2004), **Bilgi Toplununun Tarihi**, çev: Halime Yücel Altınel, 1. bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 136s.
- Mutlu, Erol; (2004), **İletişim Sözlüğü**, 4. bs., Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 344s.
- Mutlu, Mustafa; (2006), “İnternet ve Demokratik Katılım”, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı, 1-3 Kasım 2006, İstanbul, ss.: 247-253.
- Smith, Philip; (2005), **Kültürel Kuram**, çev: Selime Güzelsarı, İbrahim Gündoğdu, 1. bs., Babil Yayınları, İstanbul, 353s.
- Şan, Mustafa Kemal, İsmail Hira; (t.y), “Bilgi Toplumu: Bir Risk Olarak Özel Alanın Kayboluşu”, http://www.sosyoloji.sakarya.edu.tr/bilgi_toplumu_ve_kamusalligin_ifsasi.pdf, Erişim Tarihi: 23.01.2009.
- Şenel, Alaeddin; (1999), **Siyasal Düşünceler Tarihi**, 8. bs., Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 372s.
- Törenli, Nurcan; (2005), **Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı**, 1. bs., Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 237s.
- Tubella, Imma; (2005), “Television and Internet in the Construction of Identity”,
- The Network Society From Knowledge to Policy, ed.: Manuel Castells ve Gustavo Cardoso, http://arnic.info/Papers/MC_GC_network_societ_y_book_on-line.pdf#page=28, Erişim Tarihi: 28.12.2008, ss: 257-268.